

УДК 78.011.31
Н 20

Юрій Найда, викладач кафедри теорії та методики мистецтв
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

СТИЛЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ В КОНТЕКСТІ СТИЛЬОВОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ

У статті розкривається діяльний підхід щодо сутності розкриття категорії стилю інтелектуально-творчого мислення у контексті стильової проблематики науково-педагогічного та мистецького аспектів музичної освіти.

Ключові слова: стиль інтелектуально-творчого мислення, діяльний підхід.

Постановка проблеми. У сучасному геопросторі відбувається ствердження нової освітньої парадигми, зміст якої визначається максимальною спрямованістю на розвиток здібностей людини. Закон України “Про освіту” наголошує: “Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості” і далі: “Освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості...” [5].

Для вирішення зазначеної проблеми доцільно впроваджувати принципи гуманізації освіти, суть якої полягає не тільки у залученні студентів до гуманітарної культури, але й у її формуванні через інтелектуально-творче мислення та розвиток відповідних здібностей. Вчитель музики “в силу специфіки своєї роботи знаходиться на межі різних сфер людської діяльності як в теоретичному, так і в практичному плані” [2, 12], тому підготовка спеціалістів у галузі музичної педагогіки потребує значно більшого врахування інтелектуально-творчого потенціалу студентів. Наприклад, “сьогодні людська свідомість сприймає стиль наукового мислення не просто як сильну сторону індивідуального розуму, але часто як бажане надбання і навіть гостру необхідність для автономного стану особистості” [3, 22].

Актуальність визначеної проблеми полягає у розкритті стилю інтелектуально-творчого мислення у контексті стильової проблематики. Метою роботи стали аналіз і теоретичне узагальнення сутності стилю інтелектуально-творчого мислення як наукової категорії та виявлення своєрідності його розкриття у контексті відповідної проблематики. Інтелектуально-творча діяльність – складний теоретичний та науково-практичний феномен, тому досягнення визначеної мети потребує визначення декількох завдань: з’ясувати сутність інтелектуально-творчого мислення, розкрити його доречність у діяльності вчителя музики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

У контексті стильової проблематики науковці досліджують інтелектуальні стилі, до яких належать і стилі мислення. Проблема інтелектуально-творчої діяльності в музичній педагогіці не нова. До неї звертались, починаючи від Песталотці, багато вітчизняних та зарубіжних науковців. У цій галузі переплітаються “типи” як статистичний показник та “стилі” як показник діяльного процесуального вираження. Ті чи інші стилі мислення належать певним психологічним типам. Їх характеризували К. Юнг, Е. Кречмер.

Узагалі мислення належить до важковизначених понять. Фізіолог надав би перевагу такому формулюванню: “мислення – це ідеальне виявлення вищої нервової діяльності мозку”. Психіатри кажуть, що “мислення – це інтелект в дії”. Осмислення будь-якого завдання будується за відповідними канонами, що в самому узагальненому вигляді утворюють сценарій процесу мислення. У кожній галузі діяльності є свої сценарії мислення, специфічні для неї правила, прийоми і способи вирішення розумових завдань: думка художника формується дещо інакше, ніж думка вченого, гуманітарне мислення відрізняється від природничо-наукового або технічного, методи медичного діагнозує одними, а методи аудиту в економіці – зовсім іншими. (Є. Подольська, В. Лихвар, К. Іванова). І хоча “учитель є гуманітарієм... за типом мислення” [10, 22], він у своєму професійно-педагогічному інструментарії має багато стилів мислення, що робить його викладання більш стильним, а отже, ефективним.

Сучасна наука використовує декілька десятків визначень поняття “інтелект” [6, 57], в розробці якого брали участь В. Виноградов, С. Гончаренко, М. Гордійчук, І. Зязюн, Ю. Канигін, О. Клепиков, Є. Коваленко, І. Кучерявий, Ж. Піаже, П. Юдін,

СТИЛЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ В КОНТЕКСТІ СТИЛЬОВОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ

Ю. Яковенко та інші. Інтелект визначений наукою як здатність до мислення.

Вивчаючи творчість з позицій будь-яких наукових інтересів (філософії, теорії культури, педагогіки, музичної педагогіки тощо), її дослідники М. Бердяєв, О. Наконечна, І. Єрмаков сходяться у визначенні цього поняття (явища людської діяльності) як феномену свободи, винайдення і відтворення себе через створення власного світу, звільненого від загальноприйнятого, раціонально-необхідного тощо.

“Мислення – нерозривно пов’язаний з мовою соціально зумовлений психічний процес самостійного шукання та відкриття суттєво нового, тобто опосередкованого й узагальненого відображення дійсності під час її аналізу і синтезу, що виникає на основі практичної діяльності із чуттєвого пізнання та далеко виходить за її межі (А. Брушлінський)” [7, 102].

“Педагогічне мислення – здатність учителя застосовувати теоретичні положення філософії, психології, педагогіки, методики в конкретних педагогічних ситуаціях навчально-виховної роботи; вирішувати педагогічні завдання; використовувати педагогічні ідеї в конкретних ситуаціях освітньо-виховної діяльності; уміння бачити у конкретному явищі його педагогічну сутність. Педагогічне мислення дає можливість учителям збагнути причинно-наслідкові зв’язки педагогічного процесу, аналізувати свою діяльність, погляди, переживання, віднаходити науково обгрунтоване пояснення успіхів і недоліків, передбачити результати роботи” [8, 236].

“Стиль мислення – конкретизація методу теоретичного пізнання у специфічних формах дослідження, розуміння й інтерпретації дійсності, суб’єктивно зумовлена особливість пізнавальної діяльності. Визначається мірою розвиненості категоріального ладу мислення, використанням певних зразків описання і пояснення наукових фактів, панівними парадигмами, які в сукупності зумовлюють нормативну систему бачення проблемних ситуацій, визначають установки методологічної свідомості” [8, 328].

І. Павлов пов’язував варіанти сприйняття різних явищ навколишнього світу з типами вищої нервової діяльності – першосигнальним (рефлекторно-чуттєвим), другосигнальним (корковим, формально-логічним). Відома диференціація стилів мислення визначається домінуванням його в правій або лівій півкулі мозку.

Виклад основного матеріалу. Як показують психологічні дослідження, між типами особистості та стилями мислення існує стійка кореляція. Так, “емоційно-лабільний” варіант особистості

“характеризується помітними коливаннями активної уваги, художнім (цілісним образним) стилем сприйняття, емоційної переробки й яскравим, артистичним відтворенням інформації, що і визначає ... професійний тропізм до таких видів діяльності, як журналістика, артистична, педагогічна” [9, 212].

Можливість творчості та постійної пошукової активності вчителя забезпечується за умови формування особливого стилю сучасного педагогічного мислення. Учені О. Мойсєєв, Ю. Кулоткін, Г. Сухобська, А. Петровський та інші відносять до основних рис такі ознаки: об’єктивність; активність; різнобічність; критеріальність; узагальненість; інтегративність; системність; комплексність; вірогідність; ієрархічність; домінантність; детермінізм; конкретність; динамізм, гнучкість, мобільність; економічність; відчуття міри; селективність (вибірковість); перспективність; послідовність; історизм; аналітичність; логічна послідовність, несуперечливість; критичність і самокритичність.

“Професійно компетентного педагога відрізняє також особливий стиль мислення, особливе бачення світу, особливо в тій його частині, яка може бути визначена як педагогічна реальність” [4, 226]. Ю. Азаров розрізняє і характеризує такі стилі педагогічного мислення: творчий, або діалектичний; догматичний, або авторитарний, або консервативний; розумово-емпіричний [1].

Творчий, або діалектичний стиль мислення базується на глибокому розумінні всієї сукупності протиріч, дозволеність яких буде неминуче сприяти подальшому розвитку всієї навчально-виховної роботи, демократизації шкільних відносин. Демократизація школи – це новий стиль мислення, це глибоке розуміння діалектики розвитку, боротьби нового зі старим, новаторства з консерватизмом” [1, 10]. Демократизація школи означає підготовку покоління до таких форм життя, що базуються на справедливому устрої суспільства, які повністю виключають зловживання владою та різні форми порушення правових і моральних норм. “Творчість педагога демократичного складу передбачає єдність широти й ясності мислення з умінням організувати весь процес взаємодії дорослих та дітей, умінням додати труднощі, ставити все нові і важкі завдання перед колективом та успішно вирішувати їх” [1, 12].

Догматичний, або “авторитарний, або консервативний стиль мислення прагне зберегти раз і назавжди умовні форми взаємодії, не бажає бачити реальних протиріч, маніпулює лозунгами, загальними фразами та догматичними вимогами” [1, 12]. Дуже точно консервативний стиль мислення охарактеризував письменник С. Залигін:

СТИЛЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ В КОНТЕКСТІ СТИЛЬОВОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ

“Так, консерватор зберігає лозунги минулих років, оберігає їх від усіх і пишається цим, але, зберігаючи лозунги, він давним-давно втратив почуття часу. Консерватор суспільство хоче бачити мислено нерухомим, а себе самого – мислячим безгрішно і грандіозно!” С. Залигін підмітив цікаву деталь. Педагог авторитарного складу залишає лише за собою право “грандіозно і варіантно мислити”. Що стосується дітей та інших учасників виховного процесу, то від тих вимагається лише підпорядкування. Їм він готовий у будь-яку хвилину нагадати: “Я хотів би без міркувань, без демагогії...” Але ж вимога творчого ставлення до дійсності в рівній мірі розповсюджується і на педагога, і на дитину.

Це далеко не повний перелік авторитарних елементів у педагогіці, зумовлений суб'єктивними чинниками: низький рівень культури; прагнення прискорити темп розвитку школярів у супереч їх індивідуальних особливостей, незнання природи засобів впливу тощо. Усі ці сторони діяльності є наслідком розумово-емпіричного стилю мислення педагога.

Подолання розумово-емпіричного стилю мислення – процес важкий та довгий, оскільки пов'язаний з переробкою, перебудовою свідомості педагога. Багато педагогів опановують цей стиль мислення із найкращих мотивів: вони впевнені в тому, що ламаючи дітей і даючи їм накази, швидше можна досягнути бажаної мети.

Таким чином, акумулюючи у власному стилі інтелектуально-творчого мислення та діяльності науково-теоретичний, художньо-творчий та практичний педагогічні компоненти, вчитель музики наділений всім комплексом якостей, для того щоб бути активною, багатогранною та стильною особистістю.

Французький письменник початку ХХ століття Марсель Пруст, визначаючи неповторність розкриття особистості у світі культури, писав, що для письменника, як і для живописця, стиль – це питання не техніки, а бачення. Стиль – це виявлення (неможливе будь-яким свідомим чином) якісної відмінності в наших уявленнях про світ, відмінності, що без мистецтва залишалася б вічною тасмницею кожного. Лише завдяки мистецтву ми можемо перейти межі свого “Я”, дізнатись, як інший бачить світ, світ, який уже не той самий, що наш, і чий пейзажі залишалися б без мистецтва такими самими для нас незвіданими, як місячні пейзажі.

Ми погоджуємось із думкою А. Могильного, що сьогодні ці слова можна адресувати не лише діячам високого мистецтва. Життя наполегливо вимагає вироблення кожним, хто прийшов у цей світ не спостерігачем, а діячем, власного стилю

творчого мислення, формування вміння бачити світ не тільки і не стільки так, як усі, а здебільшого власними очима крізь призму особистого інтелекту й особистого переживання світу культури. Проте, це зовсім не означає нехтування баченням світу культури інших людей. Навпаки, взаємозбагачуючись інтелектуальним досвідом, люди дедалі більше проникають у світ культури, роблячи своє буття цікавішим та сповненим глибокого сенсу.

Висновки. Стиль інтелектуально-творчого мислення майбутнього вчителя музики формується у діяльному аспекті, системі науково-педагогічної теорії щодо музичної освіти, в контексті стильової проблематики. Це забезпечує активність та неповторність творчої самореалізації майбутнього вчителя музики.

1. Азаров Ю.П. *Радость учить и учиться.* – М.: Политиздат, 1989. – 335 с.

2. Акимов Ю.Т. *Актуальность дальнейшего совершенствования теоретической мысли баянистов // Баян и баянисты. Сборник статей, вып. 4. Сост и общ. ред. Ю. Акимова.* – Москва: Всесоюзное издательство “Советский композитор”. – 1978, С.3–12.

3. Гладушина Р.М. *Глобалізація та єдиний освітній простір: наукова освіта в контексті навчально-наукового інноваційного середовища // Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції “Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України”, 25 – 28 вересня 2006 р. Зб. статей: Ч. І. – Ялта: РВВ КГУ, 2006. – 204 с.*

4. Колесникова И.А., Титова Е.В. *Педагогическая праксеология: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений.* – М.: Издательский центр “Академия”, 2005. – 256 с.

5. Кремень В.Г. *Освіта в Україні: стан і перспективи розвитку.* – К., 2001.

6. Кучерявий І.Т., Кленіков О.І. *Творчість – основа розвитку потенційних джерел особистості: Навч. посібник.* – К.: Вища школа, 2000. – 288 с.

7. *Познавательные процессы и способности в обучении: Учеб. пособие для студентов пед. институтов / В.Д. Шадриков, Н.П. Ансимова, Е.Н. Корнеева и др.; Под ред. В.Д. Шадрикова.* – М.: Просвещение, 1990. – 142 с.

8. *Професійна освіта: Словник: Навч. посібник / Уклад. С.У. Гончаренко та інші.; За ред. Н.Г. Николо.* – К.: Вища школа, 2000. – 380 с.

9. Собчик Л.Н. *Стили мышления и поведения через призму теории ведущих тенденций // Стиль человека: психологический анализ.* – М., 1998.

10. Шевнюк О.Л. *Культурологічна освіта майбутнього вчителя: теорія і практика: Монографія.* – Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2003 – 232 с.

Стаття надійшла до редакції 24.03.2009